

Božićne antifone

S. Domagoja Ljubičić

(Rođenje Gospodina našega Isusa Krista – lat. *Nativitatis Domini Nostri Iesu Christi*)

Misa bdjenja

Prvi trag slavljenja blagdana Božića nalazi se u *Depositio episcoporum* i mučenika *Depositio martyrum*, kalen-

darskom popisu dana smrti rimskih biskupa iz 354. godine, autora Dionisi-ja Furijskog Filocala, iz čega zapravo pro-

izlazi da se već 336. godine blagdan Kristova rođenja u Rimu slavio 25. prosinca.¹

Ulazna pjesma mise bdjenja:

*Danas ćete znati da dolazi Gospodin
da nas spasi,
a sutra ćete vidjeti njegovu slavu.*

Druga božićna misa slavi se u ponoć,
kao što je anđeo navijestio pastirima,
da bi što bolje označila čas Kristova do-
laska na zemlju; tome uvelike pridonosi

stihom: *Zašto se bune narodi, zašto puci
ludosti snuju?* Prema psalmistu, Kralju
jeruzalemskomu prijete poganski na-
rodi i neprijateljski kraljevi, a kako on
predstavlja Gospodina, neprijateljstvo
je usmjereno i prema Bogu. No Božja
sila uništiti će sve neprijatelje, sve će se
podložiti njegovu gospodstvu da bi se
sami mogli spasiti. Otac nebeski predat
će Kralju jeruzalemskomu vrhovnu
vlast, dajući mu narode u baštinu i u po-
sjed krajeve zemaljske.²

Antifona je sastavljena od tri incizu-
ma, s četiri riječi u svakome. Melodij-
ski je načinjena u dva dijela: početak
drugog dijela na *ego* istovjetan je samu
početku antifone na *Dominus*: mala ter-
ca – *re-fa* – model je dorskoga plagalnog
modusa, u kojem se tonički naglasak
uzdiže na *so*. Nakon toga slijede tonovi
do i *mi*, čijim posredstvom prvi incizum
na *ad me* kadencira na tonici *re*, gdje se
u prvi mah osjeća važnost i uravnoteže-
nost navedenih nota. Drugi incizum na
meus es tu kadencira na *do*, što se često
događa i u drugim napjevima ovoga
modusa. U trećem incizumu nakon
uvodne formule slijedi gotovo psal-
modijski recitativ na dominantu, dok
završna kadenca s naglaskom na *genui
te* razvija prepoznatljiv model tog mo-
dusa – *re-fa*.

AD MISSAM IN VIGILIA

Cf. Ex. 16, 6. 7; Is. 35, 4; Ps. 23

L 17
E 22

IN. VI
RBCKS

H O- di- e sci- é- tis, * qui- a vé- ni- et Dómi-
nus, et salvá- bit in- nos : et ma- ne vi- dé- bi- tis gló-
ri- am e- ius.

Prva misa Božića slavi se o zalasku
sunca, misom bdjenja. Tekst i melodija
antifone *Hodie scietis*, namijenjene misi
bdjenja uzete iz *Knjige Izlaska* i *Izaije*,
služe kao uvod u otajstvo utjelovljene
Riječi. U prvom incizumu *Hodie scietis*
napjev započinje punktumom na *re*,
koji služi kao uzmah, da bi se u daljnjem
slijedu oslonio na više puta ponovlje-
nu notu *fa*, dominantu tog modusa.
Melodija na *scietis* privremeno uzlazi
ukrasnom figurom do sniženog *ti*, što
je, ustvari, samo prohod, silazi i načas
se zaustavlja na noti *fa*, koja je u cijeloj
antifoni naročito naglašena. U napjevu
kod pojedinih slogova dolaze do izra-
žaja melodijske simetričnosti; melodija
riječi *quia* nalazi svoj odjek u drugom
dijelu na *et mane*. Pomnom analizom
može se utvrditi da je cijeli napjev skro-
mna opsega, uglavnom recitativnoga
(hipolidijski), čiji se melodijski razvoj
temelji na vrlo naglašenoj tonici.

snažan mesijanski tekst ulazne pjesme
iz Ps 2,7: *Dominus dixit ad me: Filius
meus es tu, ego hodie genui te – Gospodin
mi reče: Ti si Sin moj, danas te rodih.*

Prema tumačenju simbola srednjo-
vjekovnih liturgičara, sveta noć, u kojoj
je Marija rodila vječnoga Božjeg Sina,
zemaljska je (ovozemna, vremenska)
slika vječnog rođenja vječnog Sina od
vječnog Oca. Blagdan Božića sjeća nas
rođenja Kralja svijeta. Psalam započinje

AD MISSAM IN NOCTE

RBCKS Antiphona ad introitum II

Ps. 2, 7. V. 1. 2. 8

L 18
E 24

D Ō- MI- NUS *dī- xit ad me :
Fī- li- us me- us es tū, e-
go hó- di- ē gē- nu- i- te.

Ponoćna misa

*Dominus dixit ad me
Gospodin mi reče: Ti si Sin moj,
danas te rodih.*

Ne smije se, ipak, u cijelom ovom napjevu podcjenjivati važnost i uloga note *fa* – dominantna, gdje autor jasno daje naglasak na jedinstvenu snagu Riječi, koja postaje tijekom radi našeg otkupljenja.

Gledajući u cjelini, melodija te antifone pomalo je ukočena i nestvarna, ali unatoč svemu živa i radosna i uz prisutnost strofika, koji bi se po svojoj naravi trebali izvoditi lagano. Melodijska linija je uglavnom jednaka u oba dijela, a nijanse izražajnosti donekle su različite. I uistinu, antifona ove ulazne pjesme je veoma lagana i nesumnjivo potvrđuje uzvišenost vječne Riječi i njezinu snagu. Zanimljivo je primijetiti da su za ove antifone neumatski znakovi u svim rukopisima jedinstveni.

ukrašenijom melodijom na *Lux fulgebit hodie super nos*, potom korak po korak postupno uvodi u miksolijski plagalni modus; melodija odmah u zapjevu kreće od *re* do gornjeg *do*, a dalje se razvija oko temeljnih nota *so-do* i dostiže svoj vrhunac na riječi *hodie* tristrofom na *do* pa preko dva *pes subbipunctis* i kadencira na tonici *so*. Važno je upozoriti na pogrešku u transkripciji u Vatikansku (kvadratnu) notaciju, koja donosi sniženi *ti* na *super*, što je najvjerojatnije učinjeno zbog *fa* koji mu prethodi. Zbog toga je poželjno pri izvedbi ublažiti taj nedostatak izražajnom toplinom glasa.

Drugi dio melodije na *quia natus est nobis Dominus* također je važan: oslabija se na riječi *hodie super nos* iz prvog

dijela, čak se djelomično i ponavlja. Sljedeći, treći dio – *et vocabitur Admirabilis, Deus, Princeps pacis, Pater futuri saeculi* – na *et vocabitur* upućuje na Dijete koje će se roditi. Ovdje se melodija čini manje svečanom: započinje razvijenim recitativom na tonici – *clivis lasso*, kojoj prethodi *porrectus*, a slijedi ju *torculus*, ističe tonički naglasak, što je tipični oblik kadence ovoga modusa. I ovaj dio melodije nadovezuje se na *fulgebit hodie* i kadencira na *fa*; drugi dio, u kojem se Kristu daju naslovi *Princeps pacis, Pater futuri saeculi*, započinje neočekivanim melodijskim kretanjem tonike s intonacijskom notom *fa* i uzdizanjem toničkog naglasaka, koji ističe osobitu značajku kadence na *la*.

U završnoj frazi napjeva melodija dosiže svoj vrhunac – *cuius regni non erit finis*; ovdje se vraća uzvišenomu stilu sa sama početka, ali s još više zanosna, čemu pridonosi skok kvarte na *cuius*. Vidljiv je i vrlo naglašen nagli silazak melodije na *regni*, s privremenom kadencom na *fa*. Taj evanđeoski dio teksta nalazi se i u *Credo*, a na riječi *erit* pomalo podsjeća na *fulgebit hodie*. Na posljednja tri sloga slijedi melodija koja se često pojavljuje kao završna kadenca miksolijskoga plagalnog modusa. Može se reći da je ova fraza vrlo lagana, gotovo siromašna, umetnuta između drugih dviju melodijski bogatijih te se odvija u blagoj svjetlosti i radosti zbog rođenja Kristova. Taj napjev, koji se je pjevao na najveći i najstariji kršćanski blagdan, nepoznata autora teksta i melodije, zasigurno potječe iz najranijih stoljeća kršćanstva.

AD MISSAM IN AURORA

L 19 IN. VIII RBCKS E 26

Cf. Is. 9, 2, 6; Lc. 1, 33; Ps. 92

LUX fulgē- bit *hō- di- e *sū- per nōs : qui- a
na- tus *est no- bis Dō- mi- nus : et vo- cā- bi- tur Admī-
rā- bi- lis, De- ūs, Princeps pa- cis, Pa- ter fu- tū- ri sae-
cū- li : cū- ius re- gni non e- rit fi- nis.

Misa zornica

Lux fulgebit

*Svjetlo će nas danas obasjati
jer nam se rodio Gospodin
i nazvan je imenom: Divni, Bog,
Knez mira, Otac budućega vijeka;
njegovu kraljevstvu neće biti kraja.*

Treća misa Božića, zornica, pjeva o dolasku svjetlosti, da bi stvorila prikladan vjerski ugodaj. Tekst tog introita uzet je prema *Iz 9, 2, 6, Lk 1, 33 i Ps 92* te je podijeljen u četiri dijela – fraze.

Prvi dio napjeva počinje radosnom, oduševljenom, zanosnom i nešto

Danja misa

Puer natus est

*Dijete nam se rodilo, sina dobismo;
na plećima mu je vlast.*

Ime mu je: Anđeo Velikoga Savjeta.

Ovaj antikni introit mise dana – *Ad Missam in die* – počinje radosnim usklikom zahvalnosti, koji spontano izbija iz

AD MISSAM IN DIE

RBCKS Antiphona ad introitum VII

P U-ER • na- tus est no- bis, et fi- li- us
da- tus est no- bis: e- cu- ius impè- ri- um su- per
hú- me- rum e- ius: et vo- cã- bi- tur no- men
e- ius, magni consi- li- i An- ge- lus.

Is. 9, 6; Ps. 97

L 20
E 30

srca Crkve, a tekst antifone izabran je iz *Knjige proroka Izaije 9, 5*. Izvorna melodija je u VII, miksolidijskom modusu, sastavljena od tri fraze. Može se reći da je to jedna od popularnijih gregorijanskih antifona, iz ranih kršćanskih vremena, sva prožeta mističnom radošću zbog dara koji nam je dao Gospodin svojim dolaskom na zemlju.

Uvodni skok kvinte (*so re*) na *Puer* uvod je u svečani napjev; zaustavlja se potom na dominantu i naviješta Dijete rođeno za nas. Ovdje su naglašene dvije misli: melodija na riječi *natus est* je radosna i navještaj je Božića; zatim dva puta stavljeni *nobis* vješto je izveden: prvi je gibak i lagan, a drugi preko kvarte ponovo silazi, učvršćuje se i kadencira na tonici *so*.

Drugi dio fraze na *filius* je graciozan i lepršav, ali unatoč tome ima karakter punine i snage koji čudesno uravnotežuje čitavu frazu. Iako je dominantna ovog modusa *re*, veliki dio recitativa ove prve fraze odvija se na sekundarnom tenoru *do*, čime se naglašava važnost i značenje teksta. Druga je fraza

sva prožeta obilježjem Krista kao Mesije, koji ima neograničenu vlast i moć, što je vrlo zorno izraženo zaletom preko tenora *do* na *cuius* i skandikusa na *imperium*, gdje na vrhuncu dosiže interval septime, što napjevu daje novi zanos. Nakon tog zaleta slijedi ukra-

šeni deklamacijski tijek melodije na *do*, koji riječju *eius* kadencira na *la*.

Završna, treća fraza je, zapravo, nastavak prethodne, a naglasci su poredani uzlazno, zahvaljujući tijeku melodije, koja dosiže svoj vrhunac na *mi*, na riječima *humerum* i *vocabitur*. Sam završetak fraze čini melodijski luk, koji obuhvaća interval sekste (*mi-so*), kao izražajan navještaj riječi *magni consilii Angelus*. Silaženje završnog dijela melodije prema kadenci na tonici od *re* preko *do* na *so* svojstveno je za miksolidijski, VII. modus. Tekst psalma s doksolologijom ima trinitarno značenje, daje hvalu Gospodinu, ali je njegova melodija pomalo sumorna i odudara od značenja teksta i radosti blagdana.

Druga nedjelja nakon Božića
Dum medium silentium

*Dok je mirna tišina svime vladala
i noć brzim tijekom
stigla do sredine puta svog,
sišla je, Gospodine,
tvoja svemoguća Riječ s nebesâ,
s kraljevskih prijestolja.*

DOMINICA SECUNDA POST NATIVITATEM

Sap. 18, 14-15; Ps. 92

IN. VIII
RBCKS
D UM mé- di- um si- lén- ti- um tené- rent
ó- mni- a, et nox in su- o cur- su mé- di- um i- ter
habé- ret, omni- pot- ens sermo tu- us, Dó- mi- né,
de cae- lis a regá- li- bus sé- di- bus ve- nit.

E 48

IN EPIPHANIA DOMINI

RBCKS Antiphona ad introitum II

Cf. Mal. 3, 1; 1 Chron. 29, 12; Ps. 71, 1. 10. 11

E 50

C-CE * advē- nit domi- nā- tor Dō- mi- nus : et regnum in ma- nu e- ius, et pot- éstas, et impé- ri- um.

Tekst ulazne antifone uzet je iz *Knjige Mudrosti* 18, 14 – 15, a govori o silasku Božje Riječi na zemlju u tišini i mrklinoj noći. Novije gregorijanske skladbe određuje to što su VII. i VIII. modusi, zapravo, pomalo nedefinirani, ili barem ne slijede tradicionalne sheme. Kod miksolidijskog modusa čest je slučaj da se melodije isprepliću: čas se kreću u autentičnom, čas u plagalnom.

Melodija te ulazne antifone podijeljena je u četiri fraze; počeci tih fraza, zapravo, čine neku vrstu križaljke: **Dum** – do-re, **et** – fa-so, **omnipotens** – fa-so i **de** – do-re. Nota *la* vrlo je prisutna u melodiji, ustvari je prohodna i ukrasna; u prvom dijelu je središnja kadenca u silaženju s *do*, a u trećem dijelu postupno postaje recitativ. Iako se na prvi pogled čini da je melodija pomalo ograničena i suzdržana, ona odražava unutarnju umjetničku ljepotu i uzvišenost. Zbog svojega povijesnog značenja odgovara vremenu i prostoru kojemu je namijenjena. Nema sumnje da je i ovo još jedan sjajan kamenčić ugrađen u povijesni mozaik tisućljetne kršćanske duhovne baštine, koja je prepoznatljiva po onomu u kojega kršćani vjeruju.

Bogojavljenje
(grč. ἐπιφάνεια, lat. *Epiphania*)
Ecce advenit

*Evo dolazi Gospodar, Gospodin;
u ruci mu kraljevstvo, moć i vlast.*

Blagdan *Bogojavljenja* je Gospodnja svetkovina, koja ima svoje korijene u istočnoj Crkvi, a jedna je od najstarijih kršćanskih svetkovina.

Istaknuti muzikolog Peter Wagner konstatira da je ulazna pjesma *Ecce advenit* prijevod s grčkoga jezika, čentonizirani tekst iz *Malahije* i *Prve Ljetopisa* (usp. *Mal* 3, 1; *1 Ljet* 29, 12), a primijenjen je u svim misama te svetkovine, koja se slavi 6. siječnja. Tekst je u skladu s danom kojemu je namijenjen, odaje

počast dolasku Gospodnjemu, njegovoj moći i pravdi.

Melodija je podijeljena u tri dijela. Sam početak na *la* u dubini (*grave*) na *Ecce advenit – la-do-re-mi-re* – izrazit je oblik dorskoga plagalnog modusa, gdje dolazi do izražaja tonika – *re* i dominantna – *fa*, koji je ujedno i psalmodijski recitativ u odgovarajućemu psalmu. U daljnjem tijeku melodije toga prvog dijela upotrijebljen je noseći trohejski ritam na *dominator Dominus*, s posebno naglašenom dominantom, što je uvod u kadenca na tonici na riječi *Dominus*.

Početak druge fraze na *et regnum* je, zapravo, varijacija melodije na *dominator*, a na *in manu* stavljen je simetrični ukras – početak *re-do* i završetak *do-re* – kao okvir za tonički naglasak na *manu* preko punktuma, trigona i klivisa. U ovom dijelu napjeva skladatelj inzistira na noti *do* te, kao i u prvom kadencira klivisom, ali različitim notama: gore je kadenca *mi-re*, a ovdje sekundarna *re-do*.

Napetost te posljednje kadence – *re-do* – je, zapravo, uvod i prijelaz u treću frazu *et potestas, et imperium*. Melodija tog dijela na *et potestas* je ukrašen temeljni interval *re-fa*, a zatim jedan pes – *fa-so* – na naglasku riječi (*pote-*

stas). Tonički prostor *re-fa-so* na *et* vodi prema kadenci, koja se potpuno podudara s onom na *Dominus* na završetku prve fraze.

Kao čentonizirani tekst, ali i melodija, ova antifona zapravo je odabrano pjesničko lirsko djelo koje se melodijski temelji na živom i vrlo izražajnom intervalu *re-fa*, a spoj teksta i melodije je, može se reći, pravo umjetničko djelo. Prirodna povezanost toničkih naglasaka i melodijske linije čini čudesno jedinstvo njegove strukture u cjelini.³

Melodija ove antifone velikim je dijelom primijenjena u ulaznoj pjesmi *Salve sancta Parens* u zajedničkom slavlju Blažene Djevice Marije (GT 403).

Unatoč povijesnim nemirima i previranjima introit je preživio sve ono što se je događalo tijekom mnogih stoljeća. Ti napjevi povezuju nas s nadnaravnim svijetom, a združeni s biblijskim tekstovima blago su neprocjenjive vrijednosti i sastavni dio svečane liturgije.

BILJEŠKE

- ¹ Usp. A. P. ERNETTI, *Il canto gregoriano popolare*, Bergamo, 1985., str. 139.
- ² F. HABERL, *Il canto gregoriano antifonico dell'Introito e del Communio*, Rim, 1978., str. 55.
- ³ Usp. F. HABERL, nav. dj., str. 77 – 78.